

Бер и мелодије

нр. 597

89

Ка проблему: мелос-израз, говорни глас-реч

Чије делишће

ПРОБЛЕМ РИТМУ МЕЛОСА

Задатак се налази у мелодичном блату, урађеном од М. Настасијевића, а уговорио га је С. Настасијевић. — Безад је случај да песник, у овом случају писац драме за певање, да он свој текст пише у присној заједници са човеком који ради музику за текст, а музичар своју композицију у присној заједници са постајањем текста. Уметници ту раде истовремено у два гласовна медиума. Сагласни теориски: да речи мелос треба да буду једно, два уметника, два брата Настасијевићи траже речи и мелодије тако како би линија певања и линија говорног израза чиниле једну "матерњу мелодију", то јест, траже речи које собом доносе свој музички израз, и музику из које ће се саме по себи чути речи.

Задатак је налази у првом реду као језички материјал. Тим језичким материјалом располагао је песник у два смисла: с обзиром на мелодијност и ритам певања; и с обзиром на оно што теорија стила зове нумерус, што ће речи врста ритма у самом говорном материјалу, то јест карактер структуре језика. Задатак није мало, него много тежак. Нарочито ако се не заборави малочас речено: да је песник тешко идентификовани мелос и речи, бирао речи које ће "обелоданити" своју мелодију. У малом тексту од тридесетак страна, врсти либрета, има дакле врло много тражења могућности. Браћа Настасијевићи, који кроз своје теоретисање двоје линију мелодијску и линију говорног израза, и осећају да су мелодија и акцент само у првобитној клици заправо једно, окрећу ипак свој задатак према факту: да у неким народним попевкама (наравно примитивним) реч и мелос чине целину. Према томе, ако смо добро разумели, они теже идеалу: да правилно нађени говорни израз и његова мелодија дају суму звучности и оригиналне карактеристике "родног гласа" кроз једну, не кроз две вредности.

Задатак у драми је кроз личност Незнанца дат процес: како човек са изгубљеном свешћу о завичају и језику улази у своју судбину, и довршава је вођен родним гласом, и истоветан са тим гласом као син са мајком. Ми се можемо сложити са убеђењем: да матерња мелодија и матерњи акцент у основи живота. И нама је јасно да у основи један исти родни глас мучи и творца који ће и оног који ће говорити у поезији. Ипак не видимо доволно оправдања, чак ни до веома могућности, да одважне зависне методе при стварању текста и музике који треба заједно да се изразе. Прво, нечег примарног и независног

мора бити у сваком стварању. Друго, одмакнemo ли се од примитивности (успаванки, попевки, тонског мрмона са затвореним устима), убрзо постаје јасно да у музичи развој фразе иде по хармонском афинитету, а у тексту по тематичном. Мелос и реч могу бити једно и цело, рецимо, у следећим примерима:

Пупи ми пупила, мала,

Гини ми гинуло, мало,

Гугу ми гугило, мало,

Али у ставовима где текст иде до садржајних, овде буфонски језовитих изрека на начин дворских будала у Шекспиру:

Аи, да смешне работе,

Бан ја, унук ми прв!

Пст.

Грицка Белу из утробе.

То ти је, ћеро, кад очеш да си дудов лист—
Дођите на лору с јесени, биће свиле...

где дакле нумерус носи јаку идејну карактеристику, ту он, нумерус, остаје супериорно самосталан и солистички акцентован. И не слива с мелосом у смислу губљења себе. Говорни акцент је ту над певањем, а не у певању. Нема истоветности.

Песник музичке драме о којој је реч, као уосталом песник успите, чини напор да кроз свој текст каже, прво, извесне своје идејне намере; и друго, да кроз усмени израз написаног текста саопшти линију мелодиозности која је била у његовој инспирацији заједно са мислима и речима. Момчило Настасијевић чини истовремено напор. За љубав утапања своје поезије у једно и истоветно са певањем, он читав низ мотивација у акцији и психологији оставља искључиво музичи; и има у свом тексту, због тога, неприродно наглих мењања у атмосфери догађања, у стиху, избору речи, и синтакси. С обзиром на три своја напора, аутор савлађује врло велике тешкоће у правилној подели лакших и тежих речи, симетричних и несиметричних реченица, јамбски или трохејски наглашених речи. Осјећа се на много места да се нумерус морао жестоко опирати арији. Нешто од тог опирања чујемо сигурно и кад се текст буде певао, иако је углавном држан у дикцији женске народне песме, дакле навлаш подешаван материјој мелодији.

Судећи по утисцима које имамо од других радова Момчила

Настасијеђића, његових прича и песама, ми бисмо рекли да је овај његов "му~~чи~~чки" покушај изашао из његова пажње вредног напора око нашег језика у уметничком изразу. Он осећа потребу размекшавања и разгињивања језика помоћу певања. Порознијим би га хтео учинити. Размакнути ћу тврдине и испунити међупросторе звучањем. Он је већ имао извесне успехе да нумерус сагласи са мелодијском линијом коју је у себи чуо уз свој текст. Али је имао и неуспеха, и узалуд мучио језик. Неки се успех осећа и у музичкој драми о којој је реч. Ту је особити карактер структуре језика, особити распоред звучних и муклих слоговних елемената, са нарочитим њиховим функцијама при дикцији. Али у тој драми, зато што је она још специјално подешавана да јој се стихови ~~дакле јесу~~ слуђу са музиком савршено, до истоветности, тако рећи уђу у певање — у тој драми се уочљивије истакли и извесни механизми ауторове технике. Момчило Настасијевић, слично Л.Костићу, има особити дар да једну основу речи види под разним граматичким и мелодичним угловима, и опет као Л.Костић, има ~~помало~~ ^{немојте} опсесију основичку. Он нам доста често даје ниансе које су више флексивне него мелодијске; и то се, како рекосмо, сада ~~јче~~ ^{издаје} но обично осетило у тексту који је сав намењен певању. Текст је препун игре са основама које прелазе у изведене речи, и ~~са~~ ^{издаје} речима које се јављају у разним па-дежима. Полиптотони међутим необично сметају музички:

Кожа нек не жали кожу
Заглуши злогуке заглуши;

Не сметају онда ако су, као ла ла ла, слоговна вокализација без смисла.

Имамо, даље, због неког читаоцу нејасног инсистирања (условљеног партитуром, вероватно), и стих ове врсте

Кам л' купу вина.

И још доста места где се одједаред прелази из ритма уљуљкане дикције у разакцентованост, и нарочито у несиметрију сасвим обичне прозе. Види се да је аутор био у тешком проблему и у тражењу. Он уосталом и сам говори о "првом кораку за чистија остварења". Види се то и по драматичном спеву као целини: изукрштан је сваковрсним приготовљавањем за мелодизацију, комплекс је елемената митско баладичних, национално романтичних, расно филозофских, и трагичних. Није аутору недостајала синтетична снага, али се намера ипак провиди. Уосталом, ствар је рађена за музику, и заправо ће се о њој мочи говорити тек кад буде отпевана. ^{послата} музичком,